

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ПСИХОЛОГІЇ, ІСТОРІЇ ТА СОЦІОЛОГІЇ
КАФЕДРА ІСТОРІЇ, АРХЕОЛОГІЇ ТА МЕТОДИКИ ВИКЛАДАННЯ**

**РАННІ СТАДІЇ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ (1920-ТІ – 1950-ТІ РР.) У
ШКІЛЬНОМУ КУРСІ ІСТОРІЇ**

Кваліфікаційна робота (проект)

на здобуття ступеня вищої освіти «магістр»

Виконала: здобувачка 2 курсу 07-241М
групи
Спеціальності 014 Середня освіта
Спеціалізації 014.03 Історія
Освітньо-професійної
програми Середня освіта (історія)
Братчук Оксана Юріївна

Керівниця: к.і.н., доцентка Михайленко Г.М.
Рецензентка: к.і.н., старша викладачка
кафедри публічного управління та права
ХДАЕУ Сачко Д.В.

ЗМІСТ

ВСТУП	3
Розділ 1 Історіографія та джерельна база дослідження	6
РОЗДІЛ 2. Формування ідей європейської інтеграції (1923–1939 рр.)	10
1.1. Зародження планів євроінтеграції у 20-х роках ХХ ст.	10
1.2. Євроінтеграційні програми у 1930-х роках	16
РОЗДІЛ 3. Розвиток європейської інтеграції у 1940-х – 1950-х роках	22
2.1. На шляху до «Єдиної Європи»	22
2.2. Римські угоди 1957 року – ключова домовленість раннього періоду євроінтеграції.....	30
РОЗДІЛ 4. Ранні етапи європейської інтеграції (1920-ті – 1950-ті рр.) у шкільному курсі історії	37
ВИСНОВКИ	40
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	43
ДОДАТКИ	
Додаток А. Кодекс академічної доброчесності здобувача освіти ХДУ.....	47

ВСТУП

Визначальною подією в розвитку Європи у ХХ ст. стало виникнення Європейського Союзу. Витоки об'єднання європейських держав можна побачити ще в попередні періоди, коли правителі висували плани підпорядкування усієї Європи під одним керівництвом. Проте, ґрунтовне обговорення ідеї європейської інтеграції, зумовлене особливостями економічного та політичного розвитку світу, відноситься саме до першої половини ХХ ст.

Виникнення та еволюція Європейських співтовариств, повстання Європейського Союзу – це багатоаспектний процес, що проходив у декілька етапів, кожен з яких мав характерні риси й особливості, що відобразилося у спрямуванні Європейських співтовариств, еволюції інституціональної структури й взаємовідносинах між країнами-учасницями інтеграційного процесу.

Тема євроінтеграції залишається й на початку ХХІ ст. ключовою у зовнішній політиці європейських держав. Напрямок інтеграції у європейське співтовариство є вектором державного розвитку й для України. Розбудова співпраці з Європейським Союзом передбачає знання історичних його підвалин виникнення, у тому числі – й ранніх етапів європейської інтеграції, адже це дасть можливість кращого розуміння особливостей сучасних відносин європейських держав у межах Європейського Союзу. Ці окреслені моменти зумовлюють **актуальність** обраної теми кваліфікаційної роботи.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Робота є презентацією регіонального аспекту всесвітньої історії. Такий вибір тематики зумовлений ініціативною темою кафедри історії, археології та методики викладання, спрямованої на дослідження регіональної історії («Регіональна історія України: історіографія, методологія та джерельна база»). На тлі дослідження регіональної історії України важливим є аспект порівняння з

регіональними студіями з історії інших територій, що і представлено у даній кваліфікаційній роботі.

Метою проведеного дослідження є аналіз ключових аспектів ранніх етапів європейської інтеграції та визначення можливостей представлення цієї теми у шкільному курсі історії.

Досягнення поставленої мети кваліфікаційної роботи передбачало вирішення низки **завдань**:

- проаналізувати стан дослідження теми та джерельну базу дослідження;
- охарактеризувати причини та особливості перших інтеграційних програм, що пропонувалися європейськими політиками у міжвоєнний період ХХ ст.;
- встановити причини відродження ідеї «Єдиної Європи» по завершенні Другої світової війни;
- означити сутність Римських угод 1957 року;
- визначити можливості представлення теми у шкільному курсі історії.

Об’єкт дослідження кваліфікаційної роботи – економічний, політичний розвиток країн Західної Європи у ХХ ст.

Предмет дослідження кваліфікаційної роботи – плани європейської інтеграції та шляхи їх здійснення протягом першої половини – в середині ХХ ст.

Територіальні межі кваліфікаційної роботи визначаються кордонами держав Західної Європи.

Хронологічні межі роботи визначаються першими обговореннями між Францією Німеччиною, Великобританією питань безпеки та економічного розвитку Європи на початку 1920-х рр. та укладанням Римських угод 1957 р., які можна вважати ключовою подією раннього етапу євроінтеграції.

Методологічною основою кваліфікаційної роботи насамперед виступають загальні принципи наукового пізнання. Крім того, принцип

історизму, на яке спиралося дослідження, дає змогу розглянути європейські проблеми через конкретні соціально-культурні та економічні обставини. Методи систематизації, узагальнення та порівняння використовувалися для оцінювання процесів євроінтеграції у двох площинах. Визначити та проаналізувати ключові етапи євроінтеграції у першій половині ХХ ст. дозволив метод періодизації. Обрана тема кваліфікаційної роботи дозволила спиратися у ході дослідження й на міжпредметні зв'язки та методи суспільствознавчих наук, таких як економіка, політологія, історія міжнародних відносин.

Наукова новизна одержаних результатів дослідження насамперед полягає в тому, що вперше показано можливість застосування теми у викладанні курсу історії в закладах загальної середньої освіти.

Практичне значення одержаних результатів. Матеріали кваліфікаційної роботи можуть бути використані при підготовці окреслених у дослідженні тем шкільного курсу всесвітньої історії в 10 – 11 класах та семінарських занять у закладах вищої освіти з курсів «Новітня історія країн Європи та Америки», «Історія міжнародних відносин».

Апробація результатів роботи. Результати дослідження апробовані під час участі у V Усеукраїнській науково-практичній конференції молодих вчених, аспірантів та студентів «Актуальні проблеми історії та археології: регіональний та глобальний вимір» (20 травня 2021 р., Херсонський державний університет).

Публікації. За темою кваліфікаційна роботи було опубліковано наукову статтю «Європейське об'єднання вугілля і сталі як перший крок на шляху до «Єдиної Європи»» у збірнику «Актуальні проблеми історії та археології: регіональний та глобальний вимір: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції / Редкол.: к.і.н., доц. Н.М. Кузовова (відп. Ред.) та ін. Херсон: Вид-во ХДУ, 2021. 100 с.».

РОЗДІЛ 1

ІСТОРИОГРАФІЯ ТА ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ДОСЛІДЖЕННЯ

Дослідженню інтеграційним процесам, які мають вигляд особливого типу взаємовідносин між незалежними країнами вже присвячено багато наукових розвідок науковців та фахівців у різних галузях міжнародного права і суміжних наукових дисциплін (світова економіка, міжнародні відносини).

Не став виключенням й євроінтеграційний процес, що перетворився на благодатне підґрунтя щодо виникнення значної кількості різних, часто, протилежних ідей та концепцій і відповідних наукових досліджень. Цьому не потрібно дивуватись, оскільки через аналіз теоретичних розробок розвитку інших держав можна прогнозувати яку саме інтеграційну динаміку обрати як кінцевий варіант і для української держави.

На привеликий жаль, проблеми теоретичних розробок євроінтеграційних процесів, не знайшли фундаментального відображення розробках вчених на пострадянському просторі. Відомі в сучасному світі розробки науковців зводяться, в кращому випадку, до характеристики інтеграції як явища світового масштабу. У зв'язку із чим автор зміг звернутись до праць закордонних спеціалістів з даної проблематики.

Репрезентативність відомих розробок із заявленої дослідження обумовлено, в першу чергу, значною кількістю різнопланових розвідок, що приймались як фундамент і розглядались крізь призму найсуттєвіших під час опрацювання основ європейського інтеграційного процесу:

- спроби довести унікальність Європейського Союзу в якості міжнародної парадигми, яка відіграє головну роль в загальному процесі об'єднання Європи;
- появи в межах Європейської співдружності елементів унікальної політичної системи разом із акцентуванням уваги на взаєминах та роботі окремих особистостей і груп;

- достатньо вагомим здається окреслення окремих періодів діяльності ЄС, в першу чергу в економічній сфері (утворення єдиного ринку і рух держав-членів до економічної та валютної єдності);
- велику кількість розробок присвячено аналізу юридичної системи ЄС [20].

В цілому, можна стверджувати, що крім історії можна виділити ще декілька наук, які приділяли достатню увагу при вивченні євроінтеграційних процесів, в їх числі знаходяться політологія, економіка, юриспруденція та інші. При цьому слід відмітити, що представники кожної наукової сфери користувались власними методиками, притаманні лише окремій науковій дисципліні. Водночас, такі дослідження слугують надійними джерелами для ґрунтовного аналізу історії Європейської інтеграції.

Як уже відзначалось вище, тема об'єднання Європи вже знаходила своє відображення на базі широкого кола наукових праць. Головне місце в науковому доробку можна відвести поетапному становленню європейської інтеграції.

Чільне місце в історіографії дослідження проблеми посідає численна група наукових розвідок, яка має, головним чином, історико-політичний характер. В рамках відзначеної групи можна виокремити кілька напрямів досліджень, які присвячені феномену створення ЄС: 1) роботи узагальнюючого характеру, в яких аналізувались головні періоди становлення ЄС, їх передумови, особливі характеристики та результати; 2) дослідження, в яких відображувались основні критерії та оцінки окремих політичних кіл щодо власного бачення європейської інтеграції; 3) праці проблемного характеру, які розглядали різнобічні проблеми, що пов'язувались із процесами інтеграції; 4) розвідки, які досліджували історію євроінтеграції крізь призму світової історії та геополітики.

Таким чином, залежно від змісту і характеру окремих проблем, що були проаналізовані у наявному науковому доробку, можна окреслити 4 групи

досліджень. Найбільшою за обсягом стала 1 група наукових робіт, що була залучена до нашого дослідження.

У дослідженні представлені наукові розробки як європейських, так і українських істориків. Серед європейських науковців слід приділити увагу роботам Д. Дайнен [15], Г. Даніель [11]. В цілому вони досить позитивно оцінили процеси євроінтеграції. Науковці А. О. Чубарьян [45], В. Г. Барановський [2], Ю. Борко, М. Максимов розглядають інтеграцію як незворотний процес конфліктно-компромісного характеру, що носить об'єктивний характер в процесі зближення взаємовідносин національних економічних структур, формування регіональних господарських комплексів в межах тих держав, у яких для цього сформувались досить сприятливі умови

Центральному місцю в російській історіографії проблема євроінтеграції присвячені ґрунтовні дослідження Інституту Європи РАН – таких аналітичних центрів, як Асоціація Європейських досліджень, Московський Центр Карнегі, Центр пострадянських досліджень МДІМВ МЗС Росії. Узагальнююча точка зору російської школи досліджень євроінтеграції була представлена в дослідженнях Горбунової Н.Є. [6], Боричевської Є.Є. [4], Казарінової Д.Б. [19], Панаріної Е.А [34]. В них автори розкривали головні аспекти євроінтеграційних процесам та визначали місце Європейського Союзу на світовій арені геополітики та висвітлювали політичні, економічні та соціокультурні проблеми співдружності.

Розробкою проблем євроінтеграції у вітчизняній історіографії займались ще наприкінці 1950-х рр., в яких утверджена негативна оцінка марксистської історіографії щодо концепції Об'єднаних Штатів Європи. Після Гельсінських домовленостей 1975 р., які заклали фундамент загальноєвропейським процесам зближення, ситуація поступово почала змінюватись. Але тільки із здобуттям Європи».

Таким чином, можна зробити загальний історіографічний огляд і відзначити, що під час проведеного дослідження були використані різнобічні наукові розробки, які широко репрезентують початковий етап європейської

інтеграції. Але, не дивлячись на це, історіографія досліджуваної проблеми має певні недоліки: надмірна суб'єктивність і заідеологізованість радянських науковців, недостатня розробка досліджень євро інтеграційних процесів протягом міжвоєнного періоду та незначна кількість фундаментальних досліджень з історії Європейського Союзу виданих вітчизняними істориками.

РОЗДІЛ 2

ФОРМУВАННЯ ІДЕЇ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ (1923-1939 рр.)

1.1. Зародження планів євроінтеграції у 20-х роках ХХ ст.

Врегулювання міжнародної напруги в Європі після завершення Першої світової війни, мало метою усунення довоєнних протиріч, але породило нові спільні проблеми, в основі яких знаходились глибинні економічні та фінансові проблеми західноєвропейських країн протягом 1920-тих рр. [26, с. 110].

Зусиллями Франції на початку 1920-х рр. започатковувалась традиція консервації європейської напруги, яка була створена перемогою держав Антанти і забезпечити панівний стан Франції в Європі, але Великобританія, її нещодавній партнер по військовій коаліції, мала на меті захист власних інтересів. Виходячи із стратегії «насамперед імперія», вона повернулася до традиційної політики «балансу сил» в Європі, опорою якої була неофіційна підтримка з боку США [40, с. 12].

До 1925 р. франко-англійські взаємовідносини переживали важкий і суперечливий характер. З одного боку, уряд Великобританії погоджувався з тим, що захист Франції від загрози нападу з боку Німеччини відповідає загальним інтересам безпеки у Європі. Водночас, в цей час вони полюбляли повторювати, що *«кордон Англії проходить по Рейну»* [13, с. 136].

Політика Франції у Європі протягом міжвоєнного періоду найяскравіше може охарактеризувати конференція у Локарно (Швейцарія, 1925 р.), проведення яка була ініційована міністром закордонних справ Франції А. Бріаном.

Французька делегація вважала можливим піти на «часткове примирення» із «ослабленою» Німеччиною шляхом «часткової ревізії» Версаля з метою забезпечення його основи, із самого початку локарнських перемовин опинилася перед єдиною політикою Англії й Німеччини. Загалом, плани Франції не були реалізовані [12, с. 185].

Локарнський гарантійний пакт закріпив розташування сил в Західній Європі та панування такого принципу до вирішення проблем європейської безпеки, як концепція «балансу сил» із сопротиставленням одних груп держав іншим із одночасним усуненням цілого ряду держав із пропонованої системи пактів і гарантій. Німеччина, якій гартувалась недоторканість західних кордонів, залишилась без гарантій щодо її східних кордонів, але знов була включена до учасниць «європейського концерну» держав, на протипагу Франції, позиції якої опинились у більш слабкому становищі. Таким чином, підривалось панівне становище Франції на континенті. Великобританія ставала не тільки головним гарантом, але й фактично основним арбітром взаємовідносин у Західній Європі. Вони підписувались без участі СРСР та мали явну антирадянську спрямованість [31, с. 75].

Концепція «об'єднаної Європи» змогла знайти впровадження в різноманітних проєктах утворення економічних і політичних блоків європейських держав під егідою «Пан'Європи», «Європейської федерації», «Європейського союзу», Сполучених Штатів Європи і т.д. Характерна особливість полягала в тому, що у всіх подібних ідеях термін «Європа» вживався абсолютно довільно і не відповідав усталеному протягом багатьох століть географічному поняттю. *«Європа – це не природний континент; це довільне утворення... На Сході кордоном Європи є кордон європейського співтовариства»*, – написав один з ідеологів «об'єднаної Європи» – Рихард Кудерхове-Калергі. Оскільки специфічною рисою приналежності кожної держави до такого «співтовариства» вважалась наявність в ній «європейського духу» і «християнської цивілізації», це протиставлялось «більшовицькому варварству», тобто СРСР з географічної матери Європи автоматично виключався [45, с. 85].

Посилаючись на факти сповільнення темпів економічного розвитку Європейських держав у порівнянні із США, певні ідеологи пояснили їх «вузькістю» ринків, збільшенням кількості митних бар'єрів між країнами континентальної Європи. Поступове зменшення таких бар'єрів і заснування великого «загальноєвропейського ринку», рівного із розмірами ринкові

Сполучених Штатів Америки, змогло б вирішити проблеми ринкових відносин і призвести до бурхливого піднесення економіки держав-членів подібного «об'єднання» із підвищенням життєвого рівня їх населення, збільшенням заробітної плати робітникам, прибутків селян, ліквідацією аграрної кризи та безробіття, забезпеченням «соціального миру», а одночасно із цим і зміцненням на світовому ринку.

Одним із перших ідеологів концепції «Пан-Європи» став Р. Кудерхове-Калергі, який у 1923 р. зміг опублікувати свою розробку в однойменній роботі «Пан-Європа» [41, с. 14].

Згідно зазначеного проєкту початковим періодом «об'єднання» повинні стати взаємні гарантії недоторканості кордонів континентальними країнами, створення єдиного «оборонного» союзу на протигагу СРСР разом із створення єдиного економічного ринку шляхом становлення митного союзу між європейськими країнами. Як учасники угод було передбачено, що всі капіталістичні держави Європи, за винятком Великобританії, пов'язаної з домініонами. Подальшим кроком «об'єднаної Європи» повинно стати злиття європейських країн в одну державу разом із спільною експлуатацією колоній європейськими капіталістами. [13, с. 127].

Концепція Р. Кудерхове-Калергі зустріла позитивну реакцію у деяких колах європейської буржуазії, особливо його пацифістська ідеологія залучила багатьох представників лівих буржуазних і соціал-демократичних партій [46, с. 61].

Поїздки Р.Кудерхове-Калергі європейськими столицями і відвідування ним у 1925–1926 рр. США призвели до утворення в цих державах «національних комітетів» «Пан'європейського союзу» [45, с. 81].

Протягом жовтня 1926 р. у Відні відбувався скликаний I конгрес «Пан'європейського руху», на якому були присутні понад 2 тис. делегатів з 24 країн. Францію на ньому представляв радикальний депутат і журналіст Дельбос, Німеччину – голова рейхстагу соціал-демократ Лебе, Великобританію – співробітник Королівського інституту міжнародних відносин А.Уаттс, від США в

якості спостерігача був запрошений Ф.Х.Аллен [45, с. 86]. Після завершення роботи конгресу почали розповсюджуватись нові пан'європейські організації.

У 1926-1927 рр. утворився «Європейський економічний і митний союз», який мав власні «національні комітети» спочатку у Німеччині, згодом у Франції і в Угорщині, а невдовзі і в 15 інших державах Європи. Очолювали їх французькі соціалісти. Програма союзу полягала в розповсюдженні ідей поступового зменшення митних тарифів між європейськими державами [26, с.18].

У Франції і Великобританії протягом 1927 р. виникли «комітети європейського співробітництва», які об'єднались трохи пізніше у «Федеральний комітет європейського співробітництва». Очолював його професор із Франції Еміль Борель. Програма відповідної організації передбачала розвиток європейського економічного співробітництва «у рамках і в дусі Ліги націй». Зміст її відокремленої діяльності полягав для французьких «пан'європейців» у залученні Великобританії до «пан'європейської» співдружності, для англійських правлячих кіл, що необережно відносилися до ідеї створення блоку континентальних держав, – у запобіганні її антианглійській спрямованості [31, с. 82].

Загалом, базою «Пан'європейського руху» залишався «Пан'європейський союз», а його члени брали участь в інших подібних організаціях, відігравали в них провідну роль.

Ідея економічного «об'єднання Європи», була схвалена німецькими і французькими монополістами на «пан'європейському» економічному конгресі у Парижі (листопад 1928 р.), який розраховував на фундацію новітніх європейських картелів, кількість яких швидко збільшувалася. І вже наприкінці 1929 р. було створено більш ніж 40 франко-німецьких картелів [42, с. 92].

Вагому роль в історії роботи прихильників «об'єднання Європи» між Першою і Другою світовими війнами займали 1929-1930 рр.

Під час X сесії Асамблеї Ліги націй що відбулась 5 вересня 1929 р. під час обговорення проблем митного режиму держав-учасниць Ліги націй А. Бріан запропонував утворити між «географічно згуртованими» націями Європи «щось на кшталт федеральних уз» і підкреслював, що «це співтовариство буде діяти

головним чином в області економіки», хоча і «з погляду політичної і соціальної, федеральні узи... можуть виявитися благодійними». Вже через 5 днів (9 вересня) відбувся новий виступ А. Бріана, Штреземан у власній промові заявив: «Я самим рішучим чином відкидаю політичні ідеї, у якому-небудь ступені спрямовані проти іншої частини світу». Разом з тим він вітав «раціоналізацію економічних відносин» у Європі. Штреземан, підтриманий англійським міністром закордонних справ, запропонував Бріану викласти свої ідеї в докладному меморандумі, «тому що інакше немає чіткого представлення про те, у чому повинне полягати політичне об'єднання Європи» [35, с. 135].

Висунення концепції «Пан-Європи» французьким урядом обґрунтовувалось прагненнями посилити економічні і політичні позиції Франції у Європі, шляхом об'єднання навколо себе як східноєвропейських союзників, так і балканських, а також наблизитись до нейтральних держав – Швеції, Норвегії, Данії, Іспанії. На першому місці виявилася економічна парадигма плану побудови економічної федерації шляхом ліквідації митних обмежень, що входило у відповідність інтересам великого капіталу континенту. Не може існувати Сполучені Штати Європи, якщо не відбудеться союзу європейських промисловців, яке вирішить домовитись, а не воювати між собою [40, с. 12].

Висуваючи проєкт «Пан'Європи», А.Бріан за великим рахунком переслідував також і мету перетворитись на роль «поборника миру», що, на його думку, мало стати полегшенням у підтримці його ідеї в широких пацифістських колах західноєвропейських держав [43, с. 37].

Вже 17 травня 1930 р. французький уряд розіслав урядам капіталістичних держав Європи меморандум про організацію «Європейського федерального союзу». У вступній частині А. Бріан доводив власну пропозицію посиленням на «небезпеку, що загрожує європейському світові як з погляду політичного, так і з погляду економічного і соціального, через той стан непогодженості, у якому продовжує знаходитися загальна економіка Європи». «Час ніколи не був більш сприятливим для створення в Європі колективної організації – стверджувалось у меморандумі – рішення головних проблем, матеріально і морально впливають з

останньої війни, незабаром звільнить нову Європу від того, що найбільш тяжко обтяжувалося її психологію, так само як і її економікою. Вона відтепер уже готова для тривалого зусилля, що відповідає новому порядку. Об'єднатися для того, щоб жити і процвітати...» [8, с. 345].

Отже, А. Бріан, зміг передбачити методи сучасних апологетів «європейської інтеграції» та рекламував «об'єднання Європи» як гарантію від недоліків сучасного капіталізму.

Окреслюючи загальні кордони «Європейського союзу» як *«співтовариства європейських народів, зв'язаних деякою однаковою політикою»* у європейському пакті він вважав, що межі повинні бути обмеженими тільки європейськими країнами-членами Ліги націй. Отже, «європейське співтовариство» презентувалося поза участю СРСР [22, с. 125].

У відповідності до проекту, «європейська конференція» у складі представників всіх європейських держав-учасниць Ліги націй здатна була стати *«представницьким і головним направляючим органом європейського союзу»*. Повноваження цієї конференції, порядок організації її президії і скликання її чергових або надзвичайних сесій підлягали уточненню з боку учасників «європейського союзу».

Фундаментальним принципом «об'єднання Європи» проголошувалася *«загальна підпорядкованість економічної програми політичній»*, тобто вирішення економічних проблем ставилось у пряму залежність від рішення політичних аспектів. У меморандумі відзначалось, що зворотного порядку може піддати народи без гарантій і без компенсацій ризикам політичного панування, що може виникнути через промислове домінування найбільш розвинених і організованих держав [34, с. 120].

Крім проекту А. Бріана, у Франції народилася чергова концепція, автором якої став Ж.Валуа, творець першої у Франції фашистської організації «Фесо». Він виступав ініціатором утворення «Латинського блоку», тобто блоку романських держав Середземномор'я.

У власних роздумах Валуа відштовхувався від ідей неадекватності, географічних і кліматичних умов, в яких проживали європейські нації. *«З моменту появи людства закон праці робить постійний тиск на народи, і вони кинулися на південь, де життя не таке дороге, де простіше вирощувати хліб, де не потрібно багато зусиль, тому що світло і тепло дані безкоштовно. Але місце обмежено... Це і є законом Європи, законом, світу»*, – впевнено заявляв Ж.Валуа в роботі «Національна революція» [27, с. 186]. Кордони такого більш сприятливого для розвитку регіону були ним чітко окреслені – узбережжя Середземного моря – «священного озера» цивілізації. У діяльності «Латинського блоку» Ж.Валуа бачив більше можливостей запобігти втручанню США до європейських справ і, таким чином, ідея «латинської спільності» здобула і певну антиамериканську забарвленість [24, с. 23].

З метою впровадження власної ідеї до реалізації Ж.Валуа поїхав у вересні 1926 р. до Італії, в якій провів ряд консультацій з представниками фашистських правлячих кіл. Водночас проводились перемовини із керівництвом реакційних груп Іспанії, Португалії і Бельгії. І вже 2 листопада 1926 р. у Парижі пройшов мітинг, який зміг зібрати більш ніж 8 тис. чоловік, на якому були головували представники із Італії, Іспанії, Португалії, Бельгії і Франції. На думку його організаторів він повинний був послугувати початком міжнародної кампанії за фундацію «Латинського блоку». Однак такий задум французьких фашистів завершився абсолютним провалом.

Завершення 1920-х рр. стало відправною точкою євроінтеграції. Плани об'єднання отримали струнке завершальне оформлення: від розмитих планів перших пан'європейців до конкретного проекту «Єдиної Європи» А. Бріана. Крім нього у досліджуваний період виникли й альтернативні проєкти інтеграції, але вони не здобули підтримки в європейському середовищі.

1.2 Євроінтеграційні програми у 1930-х роках

Висунення концепції єдиної Європи супроводжувалось реорганізацією різних міждержавних інституцій. Упродовж 1926-1927 рр. були засновані Європейський

економічний і митний союзи, до обов'язків яких включені пропагування поступового зменшення митних тарифів між країнами Західної Європи і виробити проекти подібного злиття. Цими справами повинні були займатись «національні комітети».

У 1927 р. був створений Пан'європейський економічний комітет за активною участю найпотужніших французьких і германських монополій, головним завданням цієї установи було створення новітніх європейських картелів. У листопаді 1928 р. Пан'європейський економічний конгрес розглядав проекти заснування відповідних монополістичних груп [5, с. 35].

Під час розгляду проектів Пан-Європи слід відзначити, що відношення європейських держав до подібних проектів. На базі отриманих відомостей на Меморандум, А. Бріан зміг підготувати доповідь, яка узагальнювала висловлені пропозиції, і звернувся із нею на початку вересня під час засідання Європейської конференції 27 країн, яка уповноважила французького міністра реалізувати концепцію «об'єднання Європи». У власній доповіді Бріан спромігся лише констатувати факти позитивних висловлювань від опитаних урядів щодо ідеї «Пан'Європи» [1, с. 126].

Важливим результатом при розгляді проекту «Пан-Європи» стало ухвалення XI сесією Асамблеї Ліги націй (17 вересня 1930 р.), яка була представлена французькими представниками резолюцію про створення Комісії із врегулювання проблем пов'язаних із спробами створення Європейського союзу. Він засновувався в межах Ліги націй із представників країн-учасниць, з метою продовження розробки французького проекту від 1 травня 1930 р. [18, с. 139]. Не зустрівши підтримки ідеї «Пан'Європи», урядовці Франції на черговій сесії Асамблеї Ліги націй виступали із пропозицією розробити систему преференцій у торгівлі між країнами Західної Європи.

Водночас така пропозиція викликала активне обурення з боку багатьох держав, оскільки система «європейських преференцій» носила суперечливий характер в першу чергу для інтересів Великобританії та її колоній, які були більше зацікавлені у розробленні системи імперських преференцій. Одночасно із

Англією, урядовці Німеччини вважали, що європейський економічний союз потрібно створити, але за умови поступового поєднання держав Європи на базі загального митного союзу [43, с. 29].

23 вересня 1930 р. I сесія комісії із вироблення проєктів Європейського союзу ухвалила рішення обговорити його на подальшій (січневій) сесії з можливістю запросити до діяльності комісії із СРСР та Туреччини [43, с. 30].

На середину 1920-х рр. було укладено пакет міжнародних картельних угод, якими встановлювався цілий поділ ринків збуту і якими передбачався спільний виступ проти загальних противників. До цих картелів були включені, здебільшого, європейські держави; керівну роль в них відігравали Франція і Німеччина. Було створено Міжнародний сталевий картель, в якому взяли участь металургійні монополії із Франції, Німеччини, Люксембургу і багатьох інших країн Європи [44, с. 312]. Вони були створені і в інших сферах важкої промисловості, наприклад з виробництва калію, хімічних продуктів, амонію, міді, дроту, цинку, цементу і т.д.

Прагненню багатьох представників європейських картелів було протиставлено американська експансія в Європу та систему загальних митних обмежень для європейських країн. Таким чином вони захистили власні ринки, огородивши їх від американських товарів. «Об'єднана Європа» повинна була зашкодити американському імпорту товарів, з одного боку, а з іншого, спільними силами заборонити проникненню американських капіталів до європейської економіки. Подібна пропаганда була направлена і проти Великобританії, яка здавна намагалась відгородитись від міжнародної конкуренції різними бар'єрами протекціоністських митних тарифів навколо своїх земель разом із колоніями [41, с. 10].

Концепція економічного об'єднання Європи, став важливим кроком у напрямі до якого розглядалось утворення новітніх європейських картелів, і яка була розроблена у сформованому в 1927 р. «Пан'європейському економічному комітеті». Програми фундації подібних європейських картелів були узгоджені

німецькими і французькими монополіями на «Пан'європейському» економічному конгресі, який було скликано у листопаді 1928 р. в Парижі.

Провідними аспектами об'єднання Європи мала займатись сесія Європейської комісії, яка призначила головою А. Бріана на січень 1931 р. На цій сесії мали вирішитись багато питань, які підлягали компетенції комісії, і до регламенту її роботи, французькі реакційні сили готували ґрунтовну опору, використавши усі засоби пропаганди й тиску на європейські країни, від рішення яких залежали загальні результати обговорення. Засідання Європейської комісії розпочалось 16 січня 1931 р. Сесію відкрив особисто А. Бріан, який у власному виступі відзначив, що *«над економікою Європи нависла важка загроза»*, і закликав уряди, *«відповідальні за охорону європейської цивілізації»* [45, с. 115]. А. Бріан порекомендував Комісії ознайомитись із результатами економічних перетворень Ліги націй, шляхом заслухання доповіді голови міжнародної економічної конференції у Женеві голландця Коліна. Щодо залучення в комісію представників з інших країн Бріан не згадував, якщо не вважати висловлення про те, що *«справа практичної організації європейської солідарності не виключає нічиєї доброї волі, нічиєї лояльної допомоги»* [45, с. 116].

З самого початку своєї діяльності Європейська комісія визначилась навколо багатьох проблем: аспекти боротьби із економічною кризою в Західній Європі і питання щодо участі країн-нечленів Ліги націй, тобто насамперед відповідно СРСР, у роботі Європейської комісії [21, с.102].

Важливим результатом роботи делегації Франції та її східноєвропейських партнерів стало прийняття Європейською комісією рішення щодо побажань відносно впровадження до життя митної конвенції, яка була розроблена на економічній конференції у березні 1930 р. та заснування нею трьох спеціальних комітетів [40, с. 10].

Аналізуючи проблеми реалізації і значення програми «Пан'Європи» слід наголосити на тому, що приділення позиціям Англії, які були спрямовані проти французьких впливів у Європі. До того ж Великобританія, одночасно з цим, взагалі виступила проти реалізації концепції «об'єднання Європи» в тому вигляді

в якому її пропагували представники «Пан'європейського союзу», пов'язані із франко-німецькими європейськими промисловими картелями. Офіційна точка зору Англії на економічний аспект планів «об'єднання Європи» знайшла найбільш повне застосування у програмі керівника економічного відділу Ліги націй А. Салтера із назвою «Ідея Сполучених Штатів Європи». Він висловлювався проти будь-якого «об'єднання Європи» на противагу США і стверджував, що *«кожна європейська країна конкурує головним чином не з Америкою, а з іншими європейськими країнами»* [30, с. 114].

Англія бойкотувала багато зустрічей у ряді європейських картелів, що за задумом представників «Пан'Європи» мали розробити її економічну базу. У сталелеварнийвий картель, який був взятий за приклад, побудован за принципом об'єднання відповідних галузі промисловості у кожній державі, Великобританія не увійшла, оскільки відбулась націоналізація англійської металургії до 1929 р. та вона значно відстала від централізації французької і німецької промислових галузей. Встановлення домінування франко-німецьких картелів на західноєвропейському просторі створювало серйозну загрозу інтересам англійських фінансових капіталів [13, с.125].

Водночас, у Великобританії мались незначні прихильники утворення тісного політичного союзу капіталістичних держав в Європі. До їх числа були включені такі консерватори як Л. Эмери й У. Черчілль [42, с. 91].

Позиції англійського уряду по відношенню до плану «Пан'Європи» була наочно обумовлена у багатьох документах. Програма «об'єднання Європи», в цілому, й у «пан-європейському варіанті» зокрема, широко обговорювались у періодичних виданнях і в літературі. Вже після завершення Другої світової війни, нею зацікавились багато дослідників у зв'язку із посиленнями інтеграційними процесами в капіталістичній економіці, із виникненням економічних передумов для об'єднання. Багато положень ідей А. Бріана можна зустріти у домовленості про створення Європейського Співтовариства від 25 березня 1957: співтовариство має за мету заснування спільного ринку, економічного та валютного союзу, а також шляхом реалізації спільної політики, яка визначена в статтях 3 і 4,

«посприяти на усій території Співтовариства гармонійному і збалансованому розвитку економічної діяльності, високому рівню зайнятості та соціальному захисту, рівності між чоловіками й жінками, стійкому і безінфляційному зростанню, досягненню високого рівня конкурентоспроможності та зближення економічних показників, захисту й поліпшенню стану навколишнього середовища, підвищенню життєвого рівня та якості життя, економічній і соціальній згуртованості та солідарності держав-членів» [12, с. 234].

Для того щоб пояснити причини провалу програми «Пан'Європи», європейська історична наука зафіксувала в цілому суб'єктивні фактори (смерть А. Бріана і Штресемана, «спільну ініціативу» Бріана, «націоналізм» європейських урядів, що відмовилися від взаємних поступок). До провалу подібних концепцій міжвоєнного періоду призвело і те, що їх автори розраховували побороти протиріччя між учасниками таких пактів, об'єднавшись навколо антирадянської платформи.

Таким чином, перші зусилля об'єднати Європу були розроблені європейськими урядовцями ще у міжвоєнний період. Так у 1923 р. у роботі „Пан'Європа” австрійця Р.Кудерхове-Калергі вперше пролунала думка про об'єднання Західної Європи. По всій Європі прокотилася хвиля Пан'європейського руху, у європейських столицях стали створюватися чисельні організації, які підхопили ідею „Єдиної Європи”.

Наголошуючи на тому, що головування в цьому русі за об'єднання принесе корисні результати, Франція взяла інтеграційну ініціативу до своїх рук, що вилилось у відмову від підтримки інших держав Європи ідею створення Пан'європейської федерації міністра закордонних справ Франції А. Бріана.

Долю нездійсненої „Пан'Європи” вирішили кілька важливих чинників: 1) відмова Англії взяти участь в будь-яких процесах інтеграції; 2) байдужість урядових кіл Європи щодо посилення позицій Франції; 3) антикомуністична спрямованість програми; 4) формування у Європі тоталітарних країн, політика „умиротворіння” агресора та перехід інтеграційних ініціатив до Німеччини.

РОЗДІЛ 3

РОЗВИТОК ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ У 1940-Х – 1950-Х РОКАХ

2.1. На шляху до «Єдиної Європи»

Після завершення II світової війни відбулось поновлення проблем пов'язаних із процесами європейської інтеграції. Вони стали головними порядку денного практичної економічної і політичної діяльності європейських країн. Протягом 1946-1947 рр. були сформовані головні інституції федерального руху: Європейський союз федералістів, Соціалістичний рух за утворення Сполучених Штатів Європи, Європейський Рух, Європейська ліга економічного співробітництва. Водночас були внесені корективи у резолюцію об'єднаної Європи. Центральна ідея пан'європеїстів залишилась – побудова Сполучених Штатів Європи, але вимоги наднаціональностей й федералізму проголошувались у більш латентній формі [36, с. 96].

Першочерговими для європейців стали завдання пошуків шляху відновлення економік і формування колективної системи безпеки. Перш за все потрібно було знайти відповіді на складні проблеми сучасності: запобігання міжнаціональним і міждержавним конфліктам у Європі; замінення військових методів розв'язання протиріч правовим арбітражем; захист демократії і ринкової економіки.

Процес західноєвропейського об'єднання почався із створенням у березні 1948 р. в м. Брюссель Західного союзу – першого закритого військового блоку в Західній Європі [3, с. 223].

У квітні 1948 р. розпочалась робота Європейської організації економічного співробітництва (ЄОЕС), до якої увійшли 16 держав-учасниць «плану Маршалла». ЄОЕС мала на меті забезпечення розподілу американської допомоги, а також координація національної економічної політики країн-учасниць.

В межах ЄОЕС були створені Європейське агентство ядерної енергетики, Європейське агентство продуктивності та Європейський союз розрахунків, які повинні були посприяти лібералізації європейської торгівлі через запровадження

системи багатосторонньої компенсації і автоматичного надання багато строкових кредитів державам, які цього дійсно потребували (був ліквідований у 1958 р.). Отже, ЄОЕС була першою європейською організацією, яка відкривала напрям до майбутніх автономних ініціатив європейських держав [1, с. 112].

Зміст «об'єднаної Європи» був визначений на Першому конгресі «Європейського руху» у 1948 р., який очолював В.Черчілль. Під час роботи Конгресу взяли участь близько 800 представників, переважно із західноєвропейських держав. На ньому зародилась боротьба 2 головних тенденцій: федералістської, яка була представлена французькими, бельгійськими, нідерландськими та італійськими урядовцями, й уніоністської, що представлялась англійською делегацією, категорично опозиційно налаштованою будь-яким проявам федеративних інституцій [26, с. 118].

З метою координації зусиль представників об'єднання Європи усіх напрямів і тенденцій (федералістів, уніоністів, лібералів, соціалістів тощо) було засновано у Брюсселі в жовтні 1948 р. Європейський рух під головуванням почесних співголів: В. Черчілля, Альсідо де Гаспері, Л. Блюма, а також П.Х. Спаака.

Відносно пропозиції Д. де Ружмонта в Лозанні було засновано Європейський центр культури, який він і очолював протягом 1950–1985 рр. У 1950 р. в м. Брюгге був сформован Європейський коледж на чолі із Х. Брюгманом [20, с. 105].

28 січня 1949 р. міністри закордонних справ держав–учасниць Західного блоку досягнуто згоди про створення Ради Європи (РЄ). 5 травня 1949 р. 10 країн, із них: 5 держав-членів Брюссельського пакту, а також Італія, Данія, Ірландія, Норвегія й Швеція підписали у Лондоні унію, яка створила Раду Європи. Перша сесія Ради Європи розпочала роботу у Страсбурзі 8 серпня 1949 р. Грецію і Туреччину запросили до організації 9 серпня, Ісландію – на наступній сесії Ради Європи. Проблема про прийняття Німеччини була відкладена в зв'язку із Саарською проблемою [37, с. 29].

Одним із перших практичних використанням планом наднаціонального «об'єднання Європи» став «план Шумана», на меті якого, як заявляв особисто

Р. Шуман, було забезпечення «загального миру», усунення *«вікової ворожнечі між Францією і Німеччиною»*. Він стверджував, що підпорядкування всього франко-німецького виробництва вугілля і сталі верховному органу, який планувався в якості наднаціональної влади, і створений на такій базі організації, відкритої для приєднання інших європейських країн зможуть закласти *«справжні основи для їхнього економічного об'єднання»* і остаточно увінчаються створенням *«європейської федерації, необхідної для збереження миру»* [32, с. 70].

Проблеми воєнно-політичної інтеграції Європи обговорювались на Консультативній асамблеї Ради Європи. За ініціативи минулих голів урядів Англії і Франції В. Черчілля й П. Рейно була затверджена «рекомендація № 5», яка пропонувала заснування європейської армії, котра знаходилась під прямим контролем єдиного європейського міністра оборони і під *«демократичним європейським наглядом»* [25, с. 21]. Але 24 жовтня 1950 р. Р.Плевен зміг звернутися до Національної Асамблеї із пропозицією створення європейської армії за допомогою об'єднання національних збройних сил на достатньо низьких рівнях військової структури – розпочавши із батальйона або полка, штаби спільних частин мали бути укомплектовані офіцерами з різних національностей. Для утримання єдиної армії план передбачив виокремлення одного бюджету держав-учасниць. Німеччині, згідно із плану Плевена, не дозволялось мати власні збройні сили, але частковий німецький військовий контингент мав увійти до складу спільної європейської армії [17, с. 154]. Для ФРН ідея Плевена була більш прийнятна, ніж американські концепції щодо формування німецьких збройних сил які безпосередньо підпорядковувались НАТО, тому що в європейських арміях передбачено спільний статус військових формувань для всіх держав-учасниць. Англія підтримала план Плевена, але наголосила, що не буде брати участі у формуванні однієї європейській армії.

Вже 15 лютого 1951 р. у Парижі відкрилась робота конференції із проблем формування єдиної європейської армії за участю представників тих держав, які невдовзі змогли підписати Паризьку домовленість про ЄОВС, і спостерігачів від США, Канади, Великобританії, Данії і Норвегії. Після багатьох дискусій було

підготовлено проєкт домовленості, опублікований 1 лютого 1952 р. Вона передбачала заснування Європейського оборонного співтовариства (ЄОО), яке повинно було започаткувати спільну армію. Європейська армія мала б включити до свого складу однорідні національні угруповання чисельністю до 13 тис. чол., об'єднаних у 43 дивізії, з них 14 французьких, 12 італійських і німецьких і 5 від держав Бенілюксу. Будь-яких інших національних військових формувань, за виключенням жандармерії для підтримки внутрішнього порядку, державам-учасницям використовувати не дозволялось [25, с.20].

Не дивлячись на всі зусилля до середини 1950-х рр. все більше оголювались економічні і політичні протиріччя між учасниками різних блоків, очолюваних Сполученими Штатами, в тому числі між тими країнами, що бачились як майбутні члени розробленого «європейського співтовариства». «Європейська ідея» в її наднаціональній формі виявилась неефективною за умов створення воєнно-політичного блоку західноєвропейських країн за участю Західної Німеччини.

В цілому у процесі політичної боротьби, яка розгорнулася у зв'язку із спробами фундації перших «наднаціональних» Європейських співтовариств, був запущений до реалізації тільки «план Шумана».

«Європейська ідея», незалежно від відтінків її тлумачення, єднала різні сили на базі антикомунізму. В документах Гаазького конгресу, були цілком виразно виражені ідеї заснування постійної міжнародної організації, яка б об'єднала капіталістичні держави Європи у якісно нову міжнародну силу і змогла би реалізувати єдину політичну стратегію, направлену проти розгортання соціалізму у Європі [1, с. 127].

На противагу західноєвропейським бажанням інтеграції склався соціалістичний проєкт єдиних процесів. За результатами політичних перетворень, багато держав Центральної, Східної і Південно-Східної Європи (Болгарія, Угорщина, НДР, Румунія, Чехословаччина, Польща, Югославія та Албанія) в кінці 1940-х – початку 1950-х рр. приєдналися до соціалістичного етапу власного

розвитку. Встановлення соціалізму в таких країнах відбувалось при постійному впливу Радянського Союзу в економічній і політичній сфері [7, с. 113].

У 1949 р. заснована Рада Економічної Взаємодопомоги (РЕВ) – міжнародний орган соціалістичного об'єднання, що послугувала меті створення глибинної і планомірної міжнародної соціалістичної інтеграції. Спочатку він єднав тільки соціалістичні країни Європи, а згодом – і соціалістичні держави Азії й Америки. З часом РЕВ реформувався від торгівельного обміну й економічних зв'язків до довгострокових комплексних політичних і військових програм, що охоплював повний спектр соціалістичної економіки [16, с. 76].

Для впровадження функцій і повноважень, які зазначалися в уставі організації, Рада Економічної Взаємодопомоги мала такі головні інститути: сесія Ради, Виконавчий комітет та його Бюро, Секретаріат, постійні комісії. Особливого значення у діяльності РЕВ обіймали ради керівників комуністичних партій і очільників урядів держав-учасниць РЕВ [23, с. 265].

14 травня 1955 р. соціалістичні країни сформували Організацію Варшавського Договору, підписавши Договір про дружбу, співробітництво і взаємодопомогу. Її головна мета – здійснити координацію роботи держав-учасниць у військово-політичному аспекті. В межах Організації Варшавського Договору (ОВД) працював механізм постійних зустрічей на рівні керівників комуністичних і робітничих партій, голів держав і урядів [29, с. 65].

Початком відліку Європейського Союзу вважати Європейське об'єднання вугілля та сталі (ЄОВС), створення якого ініціювали провідні західноєвропейські держави. У розробленні проєкту договору цього об'єднання взяли участь представники із 6 держав, представники груп політики та економіки які провели багаточисельні попередні наради. Остаточний договір про заснування Європейського об'єднання вугілля та сталі було підписано представниками Франції, ФРН, Італії, Бельгії, Нідерландів і Люксембургу у Парижі в 1951 р. [16, с. 125].

Слід наголосити, що спочатку ідея про заснування товариства вперше пролунала ще 09 травня 1950 р. Її запропонував міністр закордонних справ

Франції Р. Шульман. На підтримку французької ініціативи висловився канцлер ФРН К. Аденауер. Тому, Франція та ФРН мали змогу звернутись із такою пропозицією до інших держав Західної Європи з метою підтримки ідеї заснування економічного співтовариства, до якої змогли долучитись Італія, Бельгія, Нідерланди й Люксембург. Для держав, які доєднались до створеного Об'єднання, така угода приносила багато позитивних аспектів для розвитку економічних зв'язків із міцними континентальними країнами Західної Європи, а для всіх учасників це приносило подальший розвиток економічного потенціалу як засобу для запобігання новій війні.

З метою початку інтеграційного процесу обрались головні промислові галузі економіки – видобуток вугілля та виплавка сталі. Подібний варіант був запропонований Р. Шуманом, у якого ця ідея виникла як розвиток думок Жана Моне. Фундаментальний задум полягав в тому, щоб розробити умови, за яких провідні держави просто не зможуть розпочати війну. Станом на 1950-ті рр. енергетичний потенціал держав Західної Європи на 70 % задовольнявся саме вугіллям. Окрім цього, забезпечити боєздатність армій було вже неможливо без сталі. Таким чином, залучення міжнародного контролю над французьким та німецьким промисловим потенціалом мав, на думку його засновників, унеможлиблюючим фактором для початку наступної війни на європейському континенті [33, с. 178].

За першої статтею Договору ЄОВС визначались три головні спільні інтереси: спільний ринок, спільна мета та єдині політичні інститути. В подальших визначалися, що Об'єднання має на меті координація і модернізація виробництва заради його розвитку; зниження цін за рахунок відміни торговельних мит та обмежень на кількість перевезених товарів. Така домовленість, в першу чергу, спрямовувалась для вироблення умов рівного доступу для всіх до єдиних джерел виробництва та проголошувала заборону нечесних методів у конкуренції з метою забезпеченості вільного переміщення робочої сили та капіталу. Для чіткого запровадження низки ідей фіксувалися

єдині та рівні вимоги щодо інвестицій, надання фінансової допомоги та ціноутворення [11].

Договір про об'єднання був підписаний в Парижі та набув чинності 25 липня 1952 р., після того, як його ратифікували парламенти держав-учасниць.

Важливим заходом у процесі розгляду утворення ЄОВС як першого організаційного етапу для заснування Європейського Союзу стало заснування спільних політичних інститутів для безперервного забезпечення функціонування Об'єднання: Вище правління (перший президент – Ж. Моне (1952–1955 рр.)); Рада міністрів; Асамблея; Суд; Консультативний комітет [46, с. 62].

Першочергова роль надавалась Вищому правлінню. Для всіх держав-членів ЄОВС винесеним рішенням Вищого правління надавався обов'язковий характер. Найбільш вагомим наднаціональним повноваженням вищого керівництва Об'єднання доцільно розглянути як важливий етап на шляху до економічного розвитку західноєвропейських держав. Проте на шляху для забезпечення рівноваги національного і наднаціонального факторів в рамках ЄОВС стало створення Ради міністрів. Проблеми фінансування вирішувалися за рахунок запровадження податків на продукцію вугільної та сталеплавильної промисловості [27, с. 315].

Першим європейським «столичним містом» було обрано Люксембург, в якому 10 серпня 1952 р. Ж. Моне офіційно відкрив політичні інститути ЄОВС. До 1957 р. був встановлений так званий «перехідний період», протягом якого створювалися митний союз і запроваджувалися механізми роботи «єдиного митного тарифу». Вже із 1954 р. розпочався вільний рух промислових робітників. У цей же рік, угоду про асоціацію з ЄОВС підписала й Великобританія, доповнивши її у 1957 р. тарифною угодою [27, с. 341].

Вже перші роки діяльності Європейського об'єднання вугілля та сталі продемонстрували не тільки ефективність об'єднавчої ініціативи, а й її економічну привабливість для держав-членів, оскільки загальні показники вугільної та металургійної сфер промисловості зросли майже на 130%, що дало

зможу стабілізувати постачання вугілля, залізу та залізного брухту. Таким чином, за результатами перших 5 років функціонування ЄОВС можна стверджувати про те, що Об'єднання стало важливим періодом щодо посилення інтеграційних процесів у Європі [27, с. 356].

Прихильниками об'єднання західноєвропейських держав, які стали розробниками ЄОВС, наголошувалось на важливості діяльності наднаціональних інститутів, які носять важливий характер у зовнішньополітичних відносинах держав Західної Європи. Підкреслювався перехід від протистояння до об'єднання фундаментальних інтересів з метою підняття життєвого рівня населення та усталеності мирних тенденцій. Отож, ЄОВС практично заклав підвалини Європейського Економічного співтовариства 1957 р., учасниками якого висловились на згоду у передачі частини власних повноважень в управлінні головними промисловими галузями наднаціональному органу з метою координації спільних зусиль.

Можна відзначити, що головною економічною причиною утворення ЄОВС стала перетинання фінансових потоків між 6 державами у важкій промисловості. Подібне перетинання інтересів промислових монополій, ще до розгортання Другої Світової Війни відбулось через утворення багатьох спільних європейських фірм, а вже після завершення військових дій, за умов швидкого зростання державно-монополістичного капіталізму, привело й до налагодження фінансових інтересів, які переслідувались широкими цілями.

Попри того, що політика спрямовувалась на інтеграцію ЄОВС але обмежилась територіальними кордонами 6 держав-учасниць, вона призвела до загострення внутрідержавної конкуренції між об'єднаннями мідержавних монополій інших країн, в першу чергу Англії. Вона відмовилась від повноправного членства у ЄОВС пояснюючи це кількома причинами, одну з яких пояснив К. Етлі, прем'єр-міністр лейбористів (1945–1951 рр.), коли зауважив: *« Ми не збираємося приєднуватися до групи держав, чотири з яких ми щойно врятували від двох інших »*. Окрім цього англійці протягом 1940-50-х рр. у приватному ставленні до ЄОВС знаходились ще й під впливом багатьох

важливих політичних та економічних причин. Протягом 1948–1949 рр. усі вугільні шахти і сталеливарна промисловість у Великобританії були націоналізовані. А в державах-членах ЄОВС промисловість базувалась на поєднанні приватної й державної власності [5, с. 68-69].

Таким чином, Друга світова війна принесла важливі зміни у геополітичну становищу на світовій арені, які відобразилися на інтеграційних процесах на території Західної Європи. Головними завданнями для європейських політиків стали не тільки відродження економічного потенціалу, а й створення потужної системи колективної безпеки. Першими кроками на такому шляху стали домовленості про Європейське об'єднання вугілля та сталі.

2.2. Римські угоди 1957 року – ключова домовленість раннього періоду євроінтеграції

Після поразки ЄОС на довгий час загальмувались процеси політичної та військової інтеграції Європейських держав. В той же час, перспективними залишались економічні аспекти єднання Європи.

Ініціатива з активізації інтеграційних процесів знову надійшла від Ж. Монне, який бачив у об'єднанні Європи тільки один шлях до піднесення її ролі у світовому міжнародному просторі й у закріпленні важливих позицій Німеччини серед західних держав. Ж. Монне висловився на користь відновлення секторальної інтеграції. Його пропозиція у справах поширення компетенцій ЄОВС на транспортну сферу, а одночасно із цим і на інші енергетичні ресурси, в тому числі, атомні, тому його ідея була підтримана Асамблеєю Співтовариства 2 грудня 1954 р. [27, с. 391].

У пропозиції Ж. Монне кінцева мета інтеграційних процесів наголошувалась на формуванні Сполучених Держав Європи, із заснуванням спільних інститутів, наприклад, Зборів міністрів закордонних справ, вони могли збиратись через місяць, а також парламентська асамблея, яка мала обиратись на загальних прямих виборах. Проект передбачив і скасування митних бар'єрів у торгівлі між державами-учасницями об'єднання національних ринків, що повинно було

забезпечити швидке збільшення виробництва й піднесення рівня життя громадян. Серед першорядних завдань визнавались: будівництво європейської системи каналів, автошляхів, залізниць; фундацію європейського товариства повітряного транспорту; єдиний розвиток аерокосмічної сфери і атомної електронергетики. Отже, ідея Ж. Монне передбачала об'єднання 2 головних форм інтеграції: секторальної, яка залишилася фундаментальною, але бачилась в якості трампліна до переходу на загальну інтеграцію, тобто до створення Спільного ринку, який мав охопити всі галузі виробництва [27, с. 394].

Пропозиція Ж. Монне була схвально проаналізована у державах Бенілюксу. Одноставна позиція міністрів закордонних справ відзначених країн була оприлюднена у Меморандумі Бейєна-Спаака-Беха, 18 травня 1955 р. до урядів 6 держав-учасниць ЄОВС. Цей документ проголошував необхідність паралельного, а не поступового розвитку секторальної й загальної інтеграції і звертав увагу на створенні всеохоплюючого економічного співтовариства, сформованому на засадах Спільного ринку [15, с. 135].

Італія схвально відгукнулася на таку пропозицію із поглибленням економічної інтеграції, яка мала кінцевою ціллю політичну інтеграцію Західної Європи. Німеччина висловила позитивно відносно Меморандуму і погодилась із країнами Бенілюксу, але, зробила наголос на потребі поваги свободи конкуренції і 4 ринкових свобод: руху товарів, капіталу, послуг, робочої сили. Франція проявила цікавість до секторальної інтеграції, в першу чергу, в галузі атомної енергетики, транспорту, аерокосмічної сфери, але віднеслась із застереженнями щодо створення Спільного ринку, остерігаючись загострення конкуренції для вітчизняних промислових товарів, а також не погодилась з розширенням компетенцій ЄОВС посилаючись на наднаціональний характер цієї організації [8, с. 202].

Під час роботи конференції міністрів закордонних справ держав-учасниць ЄОВС, які зібрались в Мессіні 1-3 червня 1955 р. з метою обрання нового президента Вищого правління ЄОВС, вирішили продовжити будівництво єдиної Європи через розвиток спільних інститутів із поступовим злиттям національних

економік, формування Спільного ринку і гуманітаризацію соціальної політики. Відносно рішень Мессінської конференції комітет Спаака включив, окрім делегатів країн-членів ЄОВС, представників Англії, а також делегатів Вищого правління [14, с. 34].

Діяльність комітету почалась у Брюсселі 9 липня 1955 р. Було вирішено сформувати 4 комісії і 3 підкомісії з метою аналізу проблем, визначених у Мессіні: Спільного ринку, інвестицій, соціальної політики, традиційної і ядерної енергетики, транспорту. Окремо було створено комітет для вирішення проблем аграрної сфери [15, с. 137].

Станом на жовтень 1955р. все ж таки залишилися великі розбіжності між державами з огляду на принциповість багатьох проблем. Франція наполягала на пріоритетності формування Євроатому, в той час як Англія висловлювалась проти. Останню змогли підтримати представники промисловості Італії, ФРН, Бельгії, які надали перевагу розширенню атомного сектора без участі державних урядовців, але із можливим використанням американської допомоги. Щодо проблем Спільного ринку то одна група експертів пропонувала Спільний ринок у вигляді зони вільної торгівлі без жодних інститутів, інші – митного союзу, який готував умови для фундації економічного союзу із спільними політиками, включаючи ведення спільної сільськогосподарської політики. Вирішальна доповідь членів комітета Спаака була оприлюднена 21 квітня 1956 р. В ній пропонувалось створити Спільний ринок для всієї промислової й сільськогосподарської продукції на основах лібералізму, який передбачав скасування обмежень у торгівлі між державами-членами, узгодження спільного митного тарифу і регламентацію конкурентної політики [8, с. 302].

Доповідь комітету Спаака отримала широкий резонанс від урядів Італії та країн Бенілюксу, але викликала широкі дискусії у ФРН і Франції. Одночасно уряд ФРН під тиском канцлера К. Аденауера та міністра закордонних справ К. Ф. Офюльса прийняв доповідь Спаака як базову для міжурядових перемовин. Франція вважала необхідним впровадження експериментального періоду у

процесі розгортання Спільного ринку з метою узгодження впливів лібералізму торгівлі на національні економіки [35, с. 122].

Міжурядові перемовини відбулись 26 червня 1956 р. у м. Брюссель. Вони проходили в межах роботи 3 комітетів: Спільного ринку, Євратому, голів делегацій, а також окремої редакційної делегації [3, с. 69]. Під час першої фази (літо 1956 р.) переговори просунулись з ускладненнями, особливо через проблеми Спільного ринку й гармонізації соціальної політики. Вже, у листопаді 1956 р. ряд міжнародних подій, прискорив дискусії і сприяв досягненню консенсусу. Одночасно з цим, енергетична криза, яку спричинили події в зоні Суецького каналу восени 1956 р., детермінував наростання популярності ідей створення Євратому. Поєднання атомної енергетики країн Західної Європи підтримували США, які намагались зберегти лідерство в такій галузі й розраховували на збереження статусу монопольного постачальника технологій і матеріалів [1, с. 198].

Остаточо 25 березня 1957 р. у Римі Франція, Німеччина, Італія, Бельгія, Нідерланди й Люксембург змогли підписати 2 домовленості, які сформували Європейське економічне співтовариство (ЄЕС) і Європейське співтовариство з атомної енергії (Євратом) [9; 10].

Під час підписання договору у 1957 р. становище ФРН визначилося тим, що на її долю припадало близько 45% виробництва і понад 44% експорту промислових товарів між 6 країнами. Це надавало перевагу Західній Німеччині у новому міжнародному об'єднанні. Водночас в середовищі європейських капіталістів, пов'язаних із виробництвом аграрної продукції, висловилися із недовірою відносно конкуренції з боку інших членів Спільного ринку. Але уряд К. Аденауера вбачав у інтеграції засіб повного «зрівняння у правах» із іншими капіталістичними країнами з використанням гасла «об'єднання Європи» для розвитку власних позицій скориставшись підтримкою США за рахунок інших членів об'єднання [27, с. 436].

Позиції згідно конкретних економічних проблем Франції, на долю якої в 1957 р. доводилось понад 25% виробництва і 20 % експорту промислових товарів

серед інших держав ЄЕС, визначилась, в першу чергу, прагненнями фінансового капіталу прискорити модернізаційні тенденції у промисловості держави, забезпечивши прискорений розвиток у промисловості. Найпотужніші монополії Франції пішли на створення ЄЕС, щоб покращити виробництво за рахунок середніх і дрібних підприємств. Франція змогла при цьому домогтися включення в домовленості положень про проведення в межах ЄЕС спільної аграрної політики з метою швидкого збільшення власного експорту [27, с. 441].

У залученні до Спільного ринку Італія, Бельгія, Нідерланди і Люксембург великого значення надавали зв'язкам монополій цих держав із французькими і західнонімецькими монополіями, прагненням в розширенні й усталеності цих зв'язків. Керівники християнсько-демократичної партії Італії, які представляли інтереси найпотужніших монополій, більше схилились до тісних зв'язків із західнонімецькими і французькими капіталами у середовищі «Малої Європи». Італійським підприємцям дозволялось розширення аграрного експорту [39, с. 485].

У протистоянні навколо сформованих нових європейських співтовариств велику роль зіграла проблема з їх географічними кордонами. Концепції і політика «європеїзма» стверджувалися в Англії в силу катастрофи колоніальної імперії і зростання в зацікавленостях її монополій серед економічних зв'язків із континентальними капіталістичними державами.

В цілому, головними ідеями Співтовариства визначались: забезпечення економічного і соціального прогресу держав-учасниць, а також поступове покращення умов життя і роботи націй цих держав. Загальним об'єктом компромісу були аспекти економічної і науково-технічної діяльності в межах 6 країн [1, с. 110].

Відносно головної ідеї домовленостей про формування ЄЕС співтовариство *«переслідує задачу здійснювати шляхом створення загального ринку і поступового зближення економічної політики кожного з держав-членів усебічний розвиток економічної діяльності в співтоваристві в цілому, а також постійний і*

рівномірний розвиток, стабільність, як найшвидше підвищення рівня життя і більш тісні зв'язки між державами, що воно поєднує» (ст. 2) [9].

Можна побачити, що основним стрижнем цієї угоди щодо питань про Спільний ринок є вирішення створеного митного договору між 6 державами. Було домовлено, що основний митний тариф для зовнішньоторговельних операцій буде розроблений на базі середньої арифметичної діючих митних зборів. Але партнерам у Спільному ринку не вдалось ліквідувати абсолютно всі розбіжності щодо економічної політики. Наприклад, Франція виборола для себе можливість встановлення особистих експортних субсидій і податків від імпорту товарів, які надходили із Спільного ринку [27, с. 467].

Інші члени погодились на подібні й інші поступки, керуючись, інтересами власної вигоди, що їм дає Спільний ринок. Складним проблемами під час встановлення загальної економічної політики західними державами було усунення розбіжностей у заробітній платні й у соціальній політиці зокрема. Держави, що уклали угоду про Спільний ринок, мали різні системи заробітної плати й соціального захисту [30, с. 175].

Впровадження до життя проєкту Спільного ринку мало відбутись поступово і передбачало перехідний дванадцятирічний період, який складався із 3 етапів: 1958-1961; 1962-1965; 1966-1969 рр. Характеристика перехідного періоду в Договорі обмежувалася визначенням загальних принципів спільної політики, зокрема, тих, що торкалися зближення економічних політик та національних законодавств: гармонізація податкових систем; адаптація трудового законодавства, гармонізація соціальної політики; регламентація приватних угод або державних монополій, які спричиняють невідповідність цін; координація валютної, кредитної і бюджетної політики; опрацювання європейського корпоративного законодавства. Наднаціональний характер діяльності ЄЕС мав формуватись поступово: рішення спочатку мали ухвалюватись одностайно, згодом – кваліфікованою більшістю голосів [26, с. 205].

Другий Римський договір започаткував Європейське співтовариство із атомної енергії (Євратом), яке повинно було *«створити умови розвитку для*

потужної атомної індустрії» з метою збільшення європейського енергетичного потенціалу. Домовленість передбачала появу спільного ринку ядерних матеріалів і обладнання, розробку єдиного ядерного законодавства, створення спільної системи постачання, системи мирного використання ядерної енергії, розробку одних стандартів безпеки щодо здоров'я та захисту населення від іонізуючого випромінювання [10].

Домовленість про Євратом започаткував створення відповідних структур, подібних до установ ЄЕС (Рада міністрів, Комісія в складі п'яти членів, Науковий комітет, Суд, Економічний та соціальний комітет).

Домовленість про формування Європейського співтовариства із атомної енергії передбачала організацію атомні картелі, яка буде розпоряджатись атомною енергією.

Отже, єдина європейська атомна організація переслідує мету контролю родовищ, атомні дослідження і цілковиту економіку 6 держав, включених у Європейське об'єднання вугілля і стали. Щоб поглибити економічну інтеграцію у 1957 р. ФРН, Франція, Італія та держави Бенілюксу сформували Європейське економічне співтовариство і європейське співтовариство з атомної енергії. ЄЕС в першу чергу створено в якості митного союзу об'єднаних країн, покликаний забезпечити вільне пересування товарів, послуг, капіталів та робочої сили. Євратом мав посприяти інтеграції цивільних ядерних ресурсів цих країн.

Найвагомішим результатом початкового етапу європейської інтеграції було вироблення Європейського економічного співтовариства (Римські угоди 1957р.), яке пізніше (у 1990-ті рр.) еволюціонувало до Європейського співтовариства, відомого зараз як Європейський Союз.

РОЗДІЛ 4

РАННІ ЕТАПИ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ (1920-ті – 1950-ті рр.) У ШКІЛЬНОМУ КУРСІ ІСТОРІЇ

Новітній період світової історії поставив перед європейськими країнами нові виклики як в політичному, так й в економічному аспектах. Міжнародні відносини першої половини ХХ ст., політичні та економічні перетворення, що відбувалися на європейських теренах у цей час, зародження ідей створення єдиних європейських інституцій, які б забезпечили сталий розвиток Європи – ці питання отримують висвітлення не тільки в історичних дослідженнях чи політологічних оглядах. Окреслені аспекти передбачаються у рамках навчальних програм з історії для загальноосвітніх навчальних закладів («Історія: Україна і світ. 10–11 класи», «Історія України. Всесвітня історія. 10–11 класи») [47; 48].

Таким чином, окремі аспекти ранніх етапів євроінтеграції можуть розглядатися у рамках розділів навчальних програм для загальноосвітніх навчальних закладів. Наприклад, за навчальною програмою «Історія: Україна і світ. 10–11 класи» тема може бути представлена у 10 класі («Історія: Україна і світ (1914–1945 рр.)») у ході вивчення Розділу 3. «Облаштування повоєнного світу: між демократією й авторитаризмом». Зокрема, передбачено за програмою пункт 3.2. «Економічний і суспільно-політичний розвиток країн Західної Європи та Америки», у межах якої доцільно відмітити ключові аспекти зародження євро інтеграційних планів у 1920-х роках. Розділ 4 «Тоталітарні режими як виклик людству» містить пункт 4.1. «Велика депресія», у ході розгляду якого варто згадати про еволюцію інтеграційних планів під впливом світової економічної кризи. У 11 класі («Історія: Україна і світ (від 1945 р. до сучасності)») до програми включено Розділ 2. Світ у пошуках нових моделей розвитку», який містить пункт 2.2. «Політична та економічна реконструкція Західної Європи». У ході його опрацювання учні можуть ознайомитися з

ключовою подією раннього етапу євроінтеграції – укладанням Римських угод [47].

За навчальною програмою «Історія України. Всесвітня історія. 10–11 класи» маємо низку розділів, які дають можливості для впровадження у викладання шкільного курсу всесвітньої історії матеріалів, присвячених раннім етапам європейської інтеграції, адже у частині «Всесвітня історія. 10 клас» маємо для цього насамперед Розділ 3 «Провідні держави світу в міжвоєнний період». За змістом навчально-пізнавальної діяльності, що містить програма, у цьому розділі передбачається ознайомлення з ключовими моментами політичного та економічного розвитку західноєвропейських країн. А обговорення проектів євроінтеграції та перші спроби їх запровадження – вагома складова політико-економічного життя Європи окресленого періоду [48].

Частина навчальної програми «Історія України. Всесвітня історія. 10–11 класи», що розрахована на вивчення у 11 класі («Всесвітня історія. 11 клас») включає Розділ 2. «Держави Північної Америки та Західної Європи: формування постіндустріального суспільства». Обговорювати у рамках цього розділу економічний та політичний розвиток повоєнної Європи, не згадуючи про інтеграційні процеси, неможливо. Тож, органічною складовою викладу матеріалу на заняттях з цієї теми буде представлення умов укладання та ключових позиції Римських угод 1957 р. Крім того, завершення вивчення Розділу 2. «Держави Північної Америки та Західної Європи: формування постіндустріального суспільства» включає такий аспект змісту навчально-пізнавальної діяльності: «Від Європейського економічного співтовариства (ЄЕС) до Європейського союзу (ЄС). Проблема брексіту». Це свідчить про важливість опрацювання питань ранніх етапів європейської інтеграції, знання початкових розбіжностей між західноєвропейськими країнами. Знання цих аспектів дозволить учням краще зрозуміти особливості функціонування Європейського економічного співтовариства, Європейського Союзу та проаналізувати проблеми та перспективи подальшої еволюції європейського політичного та економічного співтовариства. Розділ 5 «Міжнародні відносини»

за змістом навчально-пізнавальної діяльності містить наступний аспект: «Від біполярного до багатополарного світу». У межах його опрацювання також може бути використано матеріал щодо євроінтеграційних процесів [48].

Отже, аспекти ранніх етапів європейської інтеграції першої половини – середини ХХ ст. мають багато можливостей для висвітлення у ході викладання курсу всесвітньої історії учням 10 – 11 класів загальноосвітніх навчальних закладів. Це засвідчує тематика розділів та зміст навчально-пізнавальної діяльності, що передбачені навчальними програмами з історії для загальноосвітніх навчальних закладів.

ВИСНОВКИ

Європейські лідери неодноразово зверталися до ідеї об'єднання Європи. У більш періоди європейської історії спроби проведення інтеграції переважно зводилися до військового завоювання, як, наприклад, це було зроблено Наполеоном. Проте ХХ ст. вивело ідею європейської інтеграції на новий щабель політичних та економічних домовленостей, які б дозволили спільними зусиллями подолати виклики новітньої історії.

Євроінтеграційні процеси стають предметом дослідження не лише істориків. Ця тематика звертає на себе увагу й політологів, юристів, економістів. Серед історичних розвідок чільне місце посідає й аспект, пов'язаний з ранніми етапами поширення євро інтеграційних ідей. Виділяючи основні групи серед наукових розробок, присвячених історії об'єднавчих процесів в Європі, насамперед доцільно виокремити розвідки, що розкривають сутність проектів об'єднання Європи, та дослідження, що відтворюють історію загальноєвропейських інституцій.

Поява перших інтеграційних проектів у 1920-х рр. насамперед пов'язана з прагненням лідерів західноєвропейських держав подолати міжнародну політичну напругу по завершенні спочатку Першої світової війни, а надалі – й Другої, та знайти нові шляхи економічного зростання. 20–50-ті роки ХХ ст. стали відправним пунктом становлення та розвитку організацій між європейського формату, які протягом наступних десятиліть ХХ ст. трансформувалися у Європейський Союз.

Повоєнні протиріччя призвели до того, що європейські політичні кола стали схилитися до ідеї об'єднання заради економічної взаємодопомоги, до якої згодом додалася ідея колективної безпеки. Крім того, мешканці європейських країн протягом багатовікової історії були схильні до культурної взаємодії. Серед демократичних проектів, що обговорювалися європейськими лідерами у міжвоєнний період ХХ ст., насамперед слід відмітити ті, що базувалися на ідеї

економічного співробітництва («Пан-Європа» Кудерхове-Калергі і федеративний союз А. Бріана). У міжвоєнний період ідеї «Єдиної Європи» так і не отримали своєї реалізації, не дивлячись на свою прогресивність. Серед причин неуспішності інтеграційної політики на цьому етапі слід відмітити ключові фактори: до рівноправного союзу європейські країни виявилися неготовими; економічне об'єднання спрямовувалося у політичне русло – проти СРСР; відсутність єдиного погляду щодо членства країн у інтеграційних проектах; незацікавленість Великобританії в об'єднаних процесах; наявність країн з різними політичними режимами.

По завершенні Другої світової війни першочерговими для європейців стали завдання пошуків шляху відновлення економік і формування колективної системи безпеки. Розгортання «холодної війни» сприяло становлення головного принципу інтеграційних процесів повоєнного часу: «Дві Європи – дві інтеграції». Цим підкреслювалося відмежування країн Західної Європи від держав соціалістичного табору.

У травні 1949 р. було створено організацію, яка зробила вагомий внесок у розвиток євроінтеграційних ідей – Рада Європи. Цей консультативний орган заклав основи майбутнього Європейського Союзу. У цілому, на початку 1950-х рр. у процесі політичної боротьби, яка розгорнулася у зв'язку із спробами фундації перших «наднаціональних» Європейських співтовариств, в Західній Європі був запущений до реалізації тільки «план Шумана». Соціалістичні країни 1949 р. створили Раду Економічної Взаємодопомоги (РЕВ) – міжнародний орган соціалістичної інтеграції, а 1955 р. сформували Організацію Варшавського Договору, підписавши Договір про дружбу, співробітництво і взаємодопомогу.

У Західній Європі першим практичним досвідом запровадження інтеграційної ідеї стало створення 1951 р. Європейського об'єднання вугілля та сталі, яким передбачалося започаткування спільного ринку вугілля, залізної руди, залізного брухту і сталі.

Співробітництво між західноєвропейськими країнами, що розгорнулося після заснування Європейського об'єднання вугілля та сталі, продемонструвало

необхідність розширення економічної співпраці, координації зусиль як у економічній, так і політичній площинах.

Перемовини, що тривали протягом першої половини 1950-х рр., завершилися підписанням 1957 р. Римських домовленостей між Францією, Німеччиною, Італією, Бельгією, Нідерландами та Люксембургом. Римський договір 1957 р. передбачав формування Європейського економічного співтовариства (ЄЕС) і Європейського співтовариства з атомної енергії (Євратом). Знаковість створення насамперед Європейського економічного співтовариства полягає у тому, що саме ця інституція стала базою для створення Європейського союзу.

Важливо, що окреслені у кваліфікаційній роботі аспекти ранніх етапів європейської інтеграції отримують висвітлення й у рамках навчальних програм з історії для загальноосвітніх навчальних закладів («Історія: Україна і світ. 10–11 класи», «Історія України. Всесвітня історія. 10–11 класи»).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Арах М. Европейский Союз : видение политического объединения. М. : Экономика, 1998. 467с.
2. Барановский В.Г. Европейское сообщество в системе международных отношений. М. : Наука, 1986. 319 с.
3. Белоусова З. С. Советский Союз против Пан-Европы Аристида Бриана. *По архивам КПСС и МИД СССР*. М. : Наука, 2000. Вып. 3. С. 217-240.
4. Боричевская Е. Е. Место Европейского Союза в геополитической системе мира: дисс. ... канд. политич. наук : 23.00.02. М. : МГУ, 2004. 198 с.
5. Гелен Даниель. У лабіринті Європейського союзу. К. , 1995. 116 с.
6. Горбунова Н.Е. Европейский Союз как политическая интеграционная модель : теория и практика : автореф. дис. ... канд. политических наук : 23.00.02. М., 2005. 25 с.
7. Горюнова Є. Євроінтеграція. К., 2013. 224 с.
8. Десмонд Дайнен. Дедалі міцніший союз. Курс європейської інтеграції. К. : К.І.С., 2006. 696 с.
9. Договір про заснування Європейського Співтовариства. Режим доступу : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_017#Text
10. Договір про заснування Європейського Співтовариства з атомної енергії. Режим доступу : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_027#Text
11. Договір про заснування Європейського об'єднання вугілля та сталі. Режим доступу : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_026#Text
12. Дюррозель Ж.-Б. Історія дипломатії від 1919 року до наших днів. К. : Основи, 1995. 903с.
13. Европа в системе международных отношений 1917-1945 : Сб. науч. тр. – Свердловск : УрГУ, 1990. 325 с.
14. Европейские сообщества: проблемы единого рынка, экономического и политического союза. М. : Международные отношения, 1989. 196 с.

15. Европейский союз : Документы Европейского Союза. М. , 1994. 326 с.
16. Європейська інтеграція та міжнародна співпраця : посібник / за заг. ред. В. А. Мандрагелі, Л. А. Шереметьєвої; В. А. Мандрагеля, Ю. В. Мельник, О. І. Пошедін [та ін.] ; Нац. акад. держ. упр. при Президентові України [та ін.]. – Київ : НАДУ, 2016. – 288 с.
17. Западная Европа: политическая и военная интеграция : Пер. с нем. Эрзиль В. – М. : Юридическая литература, 1994. 258с.
18. Історія європейської інтеграції від Римської імперії до Європейського Союзу : монографія, за ред. І.В. Яковюка. К. : Право України, 2012. 208 с
19. Казаринова Д.Б. Европейская интеграция: Политико-институциональный и социокультурный аспекты : автореф. дис. ... кандидата политических наук : 23.00.04 / Рос. ун-т дружбы народов (РУДН). Москва, 2006. 23 с.
20. Кіш Є. Пошук теоретичних моделей європейської інтеграції. *Політичний менеджмент*. – 2004. – № 6. – С. 103-114.
21. Кириченко В. Політичні системи світу. К., 2017, 218 с.
22. Кобут Д., Замятін В. Європейська інтеграція: крок за кроком. К.: Фонд „Європа ХХІ”, 2001. 216 с.
23. Конституційні акти Європейського Союзу (в редакції Лісабонського договору). К. : «К.І.С.», 2010. 536 с.
24. Копійка В.В. Воєнно-політична інтеграція в Західній Європі: досягнення та перспективи. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. К., 1997. Вип.6. С.17-26.
25. Копійка В.В. Передумови інтеграційних процесів у Західній Європі. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. К., 1999. Вип. 11. С. 18-22.
26. Копійка В.В., Шинкаренко Т.І. Європейський союз : заснування і етапи становлення : Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. К. : Видавничий дім „ Ін Юре ”, 2001. 448 с.
27. Копійка В.В., Шинкаренко Т.І. Європейський Союз. Історія і засади функціонування. К., 2012. 759 с.
28. Кордон М.В., Куликівська З.В. Євроатлантична інтеграція України. *Вісник*

Житомирського державного університету ім. І. Франка. 2005. № 22. С. 3-6.

29. Кордон М.В. Європейська та євроатлантична інтеграція України. Навч. посібник рекомендований МОНУ. К. : «Центр учбової літератури», 2010. 172 с.

30. Мальська М.П. Основи європейської інтеграції. Підручник. К. : «Центр учбової літератури», 2015. 320 с

31. Марущак М.І. Історія дипломатії ХХ століття : курс лекцій. Львів : Видавництво „Бескид Біт”, 2003. 304 с.

32. Мовчан М. Головні «мотори» Європейської інтеграції: Проблеми розвитку національної ідентичності та ідеології Франції та Німеччини у контексті європейської інтеграції. *Політика і час.* 2003. № 11. С. 68-76.

33. Орлова Т.В. Сучасна політична історія країн світу. К., 2012. 446 с.

34. Панарина Е.А. Первая мировая война и её воздействие на историю ХХ века. *Новая и новейшая история.* 1994. № 4-5. С.109-132.

35. Посельський В. Європейський союз : інституційні основи європейської інтеграції. К. : Основи, 2002. 210 с.

36. Рада Європи : політико-правовий механізм інтеграції : Навч. посіб. К. : Наука, 2000. 196 с.

37. Романо С. Идеи европеизма в Италии после первой мировой войны. *Европейский альманах : История. Традиция. Культура.* М., 1990. С. 26-34.

38. Ротшильд Дж. Східно-центральна Європа між двома світовими війнами. К. : Мегаполіс, 2001. 496 с.

39. Рубинский Ю.И. Европа: вчера, сегодня, завтра. М.: Экономика, 2002. 823 с.

40. Селінков С.Л. Економічний і валютний союз як форма загальноєвропейської економічної інтеграції : автореф. дис... канд. екон. наук: 08.01.01. К., 2000. 16 с.

41. Фадеева Т.М. Единая Европа : наследие и судьба. *Вопросы философии.* 1992. № 4. С. 11-16.

42. Філіп Тоді. Нарис історії Європейського союзу. К. : К.І.С., 2001. 142 с.

43. Фурман О.О. Єдина Європа. Проблеми становлення. К. : Товариство „Знання” УРСР, 1990. 48 с.

44. Хома Н.М. Історія держави і права зарубіжних країн : Навчальний посібник для студентів вищих закладів освіти. К. : Каравела, 2003. 480 с.
45. Чубарьян А.О. Европа между миром и войной. М. : Наука, 1992. 223с.
46. Юдін Д. Західноєвропейський союз. *Політика і час*. 1993. № 12. С.60-62.
47. Історія: Україна і світ. 10–11 класи. Навчальна програма з історії для загальноосвітніх навчальних закладів.
URL:<https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-10-11-klasiv>
48. Історія України. Всесвітня історія. 10–11 класи. Навчальна програма з історії для загальноосвітніх навчальних закладів. URL:
<https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-10-11-klasiv>

ДОДАТОК А

КОДЕКС АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ
ЗДОБУВАЧА ВИЩОЇ ОСВІТИ ХЕРСОНЬСЬКОГО
ДЕРЖАВНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Я, Братчук Оксана Юрївна
учасник(ця) освітнього процесу Херсонського державного університету, УСВІДОМЛЮЮ, що академічна доброчесність – це фундаментальна етична цінність усієї академічної спільноти світу.

ЗАЯВЛЯЮ, що у своїй освітній і науковій діяльності **ЗОБОВ'ЯЗУЮСЯ**:

– дотримуватися:

- вимог законодавства України та внутрішніх нормативних документів університету, зокрема Статуту Університету;
- принципів та правил академічної доброчесності;
- нульової толерантності до академічного плагіату;
- моральних норм та правил етичної поведінки;
- толерантного ставлення до інших;
- дотримуватися високого рівня культури спілкування;

– надавати згоду на:

- безпосередню перевірку курсових, кваліфікаційних робіт тощо на ознаки наявності академічного плагіату за допомогою спеціалізованих програмних продуктів;
- оброблення, збереження й розміщення кваліфікаційних робіт у відкритому доступі в інституційному репозитарії;
- використання робіт для перевірки на ознаки наявності академічного плагіату в інших роботах виключно з метою виявлення можливих ознак академічного плагіату;

– самостійно виконувати навчальні завдання, завдання поточного й підсумкового контролю результатів навчання;

– надавати достовірну інформацію щодо результатів власної навчальної (наукової, творчої) діяльності, використаних методик досліджень та джерел інформації;

– не використовувати результати досліджень інших авторів без використання покликань на їхню роботу;

– своєю діяльністю сприяти збереженню та примноженню традицій університету, формуванню його позитивного іміджу;

– не чинити правопорушень і не сприяти їхньому скоєнню іншими особами;

– підтримувати атмосферу довіри, взаємної відповідальності та співпраці в освітньому середовищі;

– поважати честь, гідність та особисту недоторканність особи, незважаючи на її стать, вік, матеріальний стан, соціальне становище, расову належність, релігійні й політичні переконання;

– не дискримінувати людей на підставі академічного статусу, а також за національною, расовою, статевою чи іншою належністю;

– відповідально ставитися до своїх обов'язків, вчасно та сумлінно виконувати необхідні навчальні та науково-дослідницькі завдання;

– запобігати виникненню у своїй діяльності конфлікту інтересів, зокрема не використовувати службових і родинних зв'язків з метою отримання нечесної переваги в навчальній, науковій і трудовій діяльності;

– не брати участі в будь-якій діяльності, пов'язаній із обманом, нечесністю, списуванням, фабрикацією;

– не підроблювати документи;

– не поширювати неправдиву та компрометуючу інформацію про інших здобувачів вищої освіти, викладачів і співробітників;

– не отримувати і не пропонувати винагород за несправедливе отримання будь-яких переваг або здійснення впливу на зміну отриманої академічної оцінки;

– не залякувати й не проявляти агресії та насильства проти інших, сексуальні домагання;

– не завдавати шкоди матеріальним цінностям, матеріально-технічній базі університету та особистій власності інших студентів та/або працівників;

– не використовувати без дозволу ректорату (деканату) символіки університету в заходах, не пов'язаних з діяльністю університету;

– не здійснювати і не заохочувати будь-яких спроб, спрямованих на те, щоб за допомогою нечесних і негідних методів досягати власних корисних цілей;

– не завдавати загрози власному здоров'ю або безпеці іншим студентам та/або працівникам.

УСВІДОМЛЮЮ, що відповідно до чинного законодавства у разі недотримання Кодексу академічної доброчесності буду нести академічну та/або інші види відповідальності й до мене можуть бути застосовані заходи дисциплінарного характеру за порушення принципів академічної доброчесності.

20.10.2020
(дата)

[Підпис]
(підпис)

Оксана Братчук
(ім'я, прізвище)